

UDK 821.163.42.09 Kačić, A. M.
821.163.42:050(497.5 Zadar)]"19"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 15. 05. 2006.
Prihvaćen za risak: 27. 10. 2006.

ZVJEZDANA RADOS
Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku I slavistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar

RECEPCIJA ANDRIJE KAČIĆA MIOŠIĆA U ZADARSKOJ PERIODICI NA HRVATSKOM JEZIKU U 19. STOLJEĆU

U periodici na hrvatskom jeziku koja je u 19. st. izlazila u Zadru zamjetan je interes za život i djelo književnika i prosvjetitelja 18. st. fra Andrije Kačića Miošića. Jer - model kačićevske prosvjetiteljske praktičnoodgojne literature nadavao se kao idealno sredstvo za postizanje hrvatskih narodnoprporodnih ciljeva u Dalmaciji, a devetnaestostoljetna zadarska glasila na hrvatskom jeziku - počevši od *Zore dalmatinske*, preko *Narodnog lista* do *Iskri* - izrazito su preporodnog i pučkoprosvjetiteljskog karaktera. Recepcija Andrije Kačića Miošića u tim glasilima, pa i nekim drugim zadarskim periodicima (u *Katoličkoj Dalmaciji* i *Hrvatskoj*, ili primjerice u službenom listu *Smotra dalmatinska*), zapaža se na nekoliko razina: 1. u samoj programskoj koncepciji i pučko-kačićevskoj orijentaciji cijeloga glasila - kao što je to zamjetno u *Zori dalmatinskoj* za Kuzmanićeva uredništva te još naglašenije u *Iskri* Nikole Šimića, posebno u njenom prvom tečaju; isto tako u Sundečićevoj *Zvijezdi* i Matičinu *Narodnom koledaru* - ili bar jednoga njegova dijela, najčešće podlistka (*Narodni list*, *Smotra dalmatinska* i dr.); 2. u prevladavajućem književnom modelu u toj periodici (model kačićevske realističko-racionalističke prosvjetiteljske literature jest upravo paradigmatički); 3. u brojnim književno-povijesnim i prigodnim člancima, raspravama i studijama o životu i djelu Kačića Miošića te u kritičkim osvrtima na njega (posebno je vrijedno istaknuti radove Stjepana Ivičevića u *Zori dalmatinskoj*, Nikole Šimića u *Iskri* te Petra Kasandrića u *Iskri* i *Smotri dalmatinskoj*); 4. u osvrtima na izdanja Kačića ili na pojedine publikacije njemu posvećene (primjerice u *Iskri* na Ribolijev *Vjenčić Milovanu*, 1885.); 5. u pjesmama prigodnicama povodom Kačićevih obljetnica ili pri podizanju spomenika (u *Narodnom listu*, u *Iskri*); 6. u publiciranju Kačićevih pjesama (*Narodni list*, *Hrvatska*).

KLJUČNE RIJEČI: *Kačić Miošić*, *periodika*, *recepcija*, *Zadar*.

Kako to svjedoče višekratna zadarska izdanja Kačićevih djela, recipijentska "glad" za *Razgovorom ugodnim* i *Korabljicom* u Dalmaciji i njenom glavnom gradu bila je znatna.¹ Potvrđuje to i primjerena medijska pozornost usmjerena prema – za hrvatske preporoditelje – vrlo poticajnom autoru, posebno za preporodne pregaoce/narodne prosvjetitelje u Dalmaciji tijekom višedecenijskog procesa hrvatske nacionalne individuacije u toj pokrajini. U periodici na hrvatskom jeziku koja je u 19. st. izlazila u Zadru zamjetan je interes za život i djelo književnika i prosvjetitelja 18. st. fra Andrije Kačića Miošića. Jer – **model pučke, kačićevske prosvjetiteljske, praktičnoodgojne literature** nametao se kao idealno sredstvo za postizanje narodnoprporodnih ciljeva, zato što se posredstvom takve književnosti puku bliskim jezikom moglo progovoriti o njegovu suvremenom životu – da se u njemu prepozna i kao kolektiv identificira – te o njegovoj slavnoj prošlosti i o njegovim vrlinama – kako bi se u njemu p(r)obudio ponos. S druge strane, takav tip književnosti bio je pogodno sredstvo da se progovori i o narodnim manama – kako bi se puk poticao da ih ukloni, ali se nije zaustavljalo samo na tome, nego se ukazivalo i na mogućnost bolje budućnosti – kako bi se uložili naponi da se ona postigne. Zadatci dalmatinskih narodnoprporodnih prosvjetitelja u devetnaestom stoljeću – koji su snažno djelovali upravo preko zadarskih novina i časopisa - izravno se nastavljaju na one koje su bili postavili hrvatski "odgojitelji i pjesnici" osamnaestog stoljeća, među njima za dalmatinske Hrvate svakako najpoticajniji Andrija Kačić Miošić. Stoga su devetnaestostoljetna zadarska glasila na hrvatskom jeziku – počevši od *Zore dalmatinske* četrdesetih godina, preko *Narodnog lista* od šezdesetih godina sve do prestanka njegova izlaženja 1918., pa do *Iskre* osamdesetih i devedesetih godina – zamjetno preporodnog i pučkoprosvjetiteljskog karaktera; takvi su i pravaški periodici *Katolička Dalmacija* (*La Dalmazia cattolica*, 1870.-1898., od 1878. na hrvatskom) i *Hrvatska* (1884.-1898.), pa i neke od službenih režimskih novina – kao što su *Glasnik dalmatinski* (1849.-1866.) i *Smotra dalmatinska* (1888.-1918.) – čiji neslužbeni dio, najčešće podlistak, hrvatski dalmatinski preporoditelji (nešto opreznije, ali ipak) koriste za prosvjećivanje širih pučkih slojeva njima bliskim jezikom i stilom, ne samo radi upućivanja kako poboljšati svakodnevni život (kako unaprijediti težačko gospodarstvo, kako se liječiti i sl.) ili u moralno-didaktičke svrhe, nego i s ciljem da se budi i njeguje ponos i svijest kolektivne pripadnosti te osjećaj za zajedničke, narodne vrijednosti: za zajedničku prošlost, za velikane te prošlosti, za kulturnu baštinu, za folklornu baštinu, za zajednički jezik, za zajedničku književnost² itd.

Recepcija Andrije Kačića Miošića u zadarskoj periodici na hrvatskom jeziku tijekom 19. st. zapaža se na nekoliko razina: **1. u samoj programskoj koncepciji i pučko-kačićevskoj orijentaciji cijeloga glasila** - kao što je to zamjetno u *Zori dalmatinskoj* za Kuzmanićeva uredništva³ (1844.; 1846.-1849.) te još naglašenije u *Iskri* Nikole Šimića, posebno u njezinom prvom tečaju (1884.-1887.).⁴ Već u pozivu na pretplatu – upućenu početkom studenoga 1843. "svim ljubiteljima krasnoga i sladkoga hervatskoga jezika, nauka i napritka" – izdavači braća Battara i urednik Ante Kuzmanić kačićevski obećavaju da će njihov časopis biti prilagođen ne samo "mudrim ljudima koji su knjigu izučili", nego prvenstveno širim slojevima puka:

¹ Braća Battara tiskala su *Razgovor ugodni* 1838., 1846., 1851. (u dvije knjige); 1885. u Katoličkoj hrvatskoj tiskarni pojavio se *Razgovor ugodni* pod naslovom *Pjesmarica*; kao izdavač te knjige naznačeno je pravaško glasilo *Hrvatska*, u čijem će prilogu (u zasebnim listovima) tijekom sedam godina (od 1884. do 1890.) biti publiciran cijeli *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*. Pedesetih godina 19. st. braća Battara objavljuju u dva navrata i *Korabljicu* (1854. i 1857.), a treće njeno zadarsko izdanje tiskano je 1889.

² U tim glasilima istaknuto je zastupljena tzv. pučka književnost te usmeno narodno stvaralaštvo kao bitan integrativni i identifikacijski faktor zajedničke, kolektivne svijesti.

*Ovi List na više će redovah biti razdiljen; na jedan primer, uzetiće diloredna poučenja, pristojne nauke za kućom vladati, dicu gojiti, ličiti se ako se likar ne bi namirio, čuvati i nastojati oko životinje ili blaga; najbolje uprave k napridovanju tergovine, zanata svakoga, težačke radnje; opisanja poglavitih mistah u našoj deržavi, naših običajih, i najznatnijih stvarih koje se kod nas nalaze; narodne događaje od starine do našega vrimena; život vridnih ljudih a navlastito našega plemena, koji su čudo zaslužili i glasili se s izverstnoga junaštva, poštenja, mudrosti; pravila o našem jeziku, a uz to tumačenje književnih ričih i drugih, koje ili se slabo u govoru čuju ili nisu svuda poznate; ugodne razgovore, pisme svakojake a osobito narodne, smišne pripovisti, govorancije, zagonetke.*⁵

U tom istom pozivu ističe se prosvjetiteljska znakovitost samog imena lista koji je nazvan "[...] ZORA DALMATINSKA, da bi rasviščivala i zavirivala u sve ono blago koje se živo kod nas nalazi, a poznato nije". Od samog njenog početka *Zori dalmatinskoj* bila je namijenjena velika uloga "u osvitljenju otačbine i u nauku materinskoga jezika", da pokaže kako "zublja izobraženja svudjer s' živom svitlostju siva", kako se to kaže u jednom apelu upućenu 1844. mladim intelektualcima.⁶

Pučko-prosvjetiteljska uređivačka koncepcija prepoznatljiva je i u Sundečićevoj *Zvijezdi* (1863.) – koja izlazi pod geslom "Za prosvjetu i za bratsku slogu" – i Matičinu *Narodnom koledaru*, objavljivanu gotovo svake godine od 1863. do 1900. Može iznenaditi, ali u vremenu kada su hrvatski preporoditelji u Dalmaciji za sobom već imali znatne uspjehe i u politici, i u kulturi i prosvjeti, osamdesetih godina Nikola Šimić pokreće "književno-poučni list" (opet) znakovita prosvjetiteljskog imena – *Iskra* – a kao njegov uzor u više navrata istaknut je Andrija Kačić Miošić. Urednik *Iskre* izravno ugrađuje Kačića u program i u same temelje svoga lista. Šimićeve tekstove "Kačić" (1884.) i "Za Kačića" (1885.)⁷ Mladen Dorkin u radovima o ovom zadarskom periodiku⁸ izdvaja kao programske a Kačića kao ideal lista:

³ Kuzmanić nigdje deklarativno ne ističe Kačića kao svoj program, ali je čitava njegova preporodna djelatnost, pa tako i uređivanje *Zore dalmatinske*, upravo kačićevski prosvjetiteljska, samo što Kuzmanić nije od Kačića preuzeo "slovinstvo", nego je u prvi plan stavljao hrvatski identitet, koji je, među ostalim, potvrđivao Kačićevim timom štokavske ikavštine. Naprotiv, *Zorini* urednici 1845. i 1846., Ivan August Kaznačić i Nikola Valentić, bliski su "slovinskoj", odnosno ilirskoj ideji i ilirskom pokretu, a k tomu Ivan August Kaznačić dao je zadarskom preporodnom glasilu snažniji literarni karakter - 1846. u *Zori dalmatinskoj* više je književnih priloga, više je strane literature, književni prilozi na hrvatskom jeziku veće su estetke vrijednosti, a diletantska deseteračka poezija manje je zastupljena.

⁴ Nikola je Šimić nakon četverogodišnjeg prekida 1891. ponovno pokrenuo *Iskru*, koja će izlaziti do 1894.

⁵ Poziv od 6. studenog 1843; prema: Vjekoslav Maštrović, *Jadertina croatica*, II, 8-9, JAZU, Zagreb, 1954., str.8.

⁶ Taj apel - sličan onima koji su izlazili i u oglasima koji su prethodili izlaženju lista - objavljen je u posebnoj prilogu s popisom pretplatnika; među ostalim u njemu se kaže: [...] *Nu vi koji znate, nikakvu duxnost imate napridku ovoga posla pristajati, za mochi pokazati da zblja od izobraženja svudjer s' xivom svitlostju siva, i kako se i kod nas na korist naše predrage domovine ponišlja. A vi najskoli okoristiti se moxete blagorodni mladichi, koji ste tolike blage priprave od naravi primili. U koju drugu stvar moxete ih pristojnije upotrebljavati što u osvitljenju vaše otačbine i u nauku vašega materinskoga jezika?* (Prema: Vjekoslav Maštrović, "Pripreme za izdanje 'Zore dalmatinske' u Zadru 1842. i 1843."; *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. IV-V, 1959., str. 88.)

⁷ Nikola Šimić, "Kačić", *Iskra*, Zadar, I/1884., br. 3, str. 9-10.; "Za Kačića", II/1885., br. 7, str. 49-50.

⁸ Upućujem na disertaciju Mladena Dorkina *Časopis "Iskra" (1884-1887, 1891-1894.)* (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1979.) te na knjigu istog autora *Prosudbe o književnosti i knjigama* (Matica hrvatska Zadar, Zadar, 2002.).

*Uz spomenut već Šimićev programski članak "Kačić" i, kasnije, "Za Kačića", u kome se zalaže za svestrano izučavanje Kačića i njegova djela kao i navedene radnje Petra Kasandrića, koji se idejno i praktično uključuje u Šimićeve rodoljubno-prosvjetne akcije, u 'Iskri' se još govori o Kačiću, uzgredno i opširnije, ali i onda kada se izričito ne govori, ne spominje, duh se njegov osjeća u pučkom duhu lista, njegovim beletrističkim priložima, crticama i novelama, koje su pune pučkih izraza, osjeća se u folklorističkim nastojanjima da se kolektiv narodni izučava i proučava, u njegovanju narodne poezije, osobito junačke, u prisustvu Pavlinovića, u prosvjetnoj brizi lista da narod duhovno uzdiže, u ideji borbe za narodno jedinstvo, u osjećajima slovinstva, u mržnji prema tiraniji i ljubavi prema pravdi i istini ... jednom riječju Andrija Kačić Miošić prisutan je u svim nastojanjima lista kao značaj historijski presudan za razvoj naše svijesti i narodne kulture na širokoj narodskoj podlozi, [...] Svojim člancima "Kačić" i "Za Kačića" Šimić se ideološki opredjeljuje za kačićevski koncept narodne kulture, kačićevsku liniju u našoj literaturi, a to znači za demokratizaciju kulture i demokratizaciju knjige, za ulazak kolektiva narodnog u literaturu [...]*⁹

Dakle, urednik *Iskre* izričito je ugradio Kačića u program svoga lista, uvjeren da je Kačić – vraćajući književnost pučkim slojevima, "težaku i čobaninu" – u hrvatskoj kulturi odigrao sličnu ulogu kao Cervantes u španjolskoj ili Shakespeare u engleskoj, odnosno da je "udario temelj pravoj demokratsko-narodnoj književnosti".¹⁰ U vremenu u kojem se hrvatska inteligencija u Dalmaciji još uvijek bolje služila talijanskim jezikom negoli hrvatskim, jasno da je Šimiću – kao i većini devetnaestostoljetnih hrvatskih dalmatinskih preporoditelja – u prvome planu, baš kao i Kačiću, bila težnja za povratkom autentičnim narodnim korijenima te nastojanje da hrvatska književnost bude izvorna, a ne tek "zgodno oponašanje talijanske knjige". Spomenimo i to da je i ponovno pokretanje *Iskre* 1891. (sada kao "lista za književnost i umjetnost") – po Šimićevu priznanju, u članku "Uspomene i odluke" (1891.) – bilo inspirirano Kačićem i dogovoreno na proslavi podizanja njegova spomenika u Makarskoj, koje je bio inicirao baš Šimić u *Iskri* ("Za Kačića", 1885.).¹¹

⁹ Mladen Dorkin, *Časopis "Iskra" (1884.-1887., 1891.-1894.)*, op. cit., str. 49.-50..

¹⁰ Usp. Nikola Šimić, "Kačić", op. cit.

¹¹ U članku "Za Kačića", uz to što je pozvao javnost da počne sakupljati priloge za izgradnju spomenika Kačiću, Šimić je uputio apel da se počne proučavati Kačićev život i njegovo književno djelo, a kad je spomenik u Makarskoj bio, uz zanosno slavlje i veliku pažnju hrvatske javnosti, podignut, Šimić trezveno piše:

Pri Kačićevu slavlju, tom našem znamenitom kulturnom događaju, i ja se našao u Makarskoj; gdje sam se uvjerio, kako u djevičanskoj prirodi, u krilu prosta naroda, domovina najbolje slavi svoje dičnike. Tu uz 26 stupnja vrućine po R. uzavrele čiverice i zanosi, čulo se obećanja i zavjeta, od kojih, Bože daj, da se i deseti ispuni!

Snašli se prijatelji i znanci, te nakon običnih pozdrava i prigodnih razgovora, pao govor i na naše književne prilike.

- Kultura, književnost, može nam jedino narod podignut, više nego jalova i brbljava politika, koja nam uzaludno troši sile, podjerkujući nas na sebične prkose i sićišne zadjevce ... Dajte narodu duševne hrane, nek se naša mladež vježba na književnom polju, nek se naša inteligencija priljubi narodnoj knjizi, tad će se riješiti naša teška problema o biti i nebiti. Hrvatskoj je više pomogao Gajev i pozniji kulturni pokret na razvitak narodne svijesti, nego svi njezini političari.

Toga se, i slična, čulo u tom društvu, uz obće oduševljenje. Ja, po naravi ravnodušan, mućao, premda je tad bilo pogibeljno mućati, i ma za čim neoduseviti se, bez težka ukora, Jedan mi se primače, strese me, te će mi gromovito: - a što ti rdjo, prestade izdavanjem 'Iskre', opet s njom na dvor!

Slična kačićevska pučko-prosvjetiteljska programska orijentacija zamjetna je ne samo u spominjanim književnim, književno-poučnim časopisima, nego i političkoj publicistici, uglavnom u podlistku – primjerice narodnjačkog *Narodnog lista*, ili pravaške *Katoličke Dalmacije*, ali i u nekim od službenih novina – za Bachova apsolutizma povremeno u *Glasniku dalmatinskom*, a u *Smotri dalmatinskoj* redovito tijekom trideset godina njezina izlaženja (1888.-1918.); napomenimo: njihovi urednici bili su istaknuti narodnopreredni i kulturno-prosvjetiteljski pregaoci – u *Glasniku dalmatinskom* to su Ante Kuzmanić, Stjepan Ivičević, Antun Kazali i Jovan Sundečić, a u *Smotri dalmatinskoj* Petar Kasandrić.

2. Koliko je recepcija Kačića bila snažna, svjedoči i **prevladavajući književni model u zadarskoj periodici tijekom 19. st.** Kao što je prethodno istaknuto, model pučke, kačićevske prosvjetiteljske, praktičnoodgojne literature nadavao se kao idealno sredstvo za postizanje narodnoprerednih ciljeva, pa je u Dalmaciji daleko naglašenije i duže negoli u sjevernoj Hrvatskoj literatura ostala u službi formiranja moderne hrvatske nacije. U *Zori dalmatinskoj* stasao je jedan od najznačajnijih hrvatskih pjesnika 19. st. – Petar Preradović, ali u njoj ipak prevladava deseteračka kačićevska poezija (Jeronima Vrdoljaka Imočanina, Stjepana Ivičevića, Ane Vidovićeve i dr.) te folklorna pripovijetka; doduše, treba naglasiti da i sam Preradović donekle nasljeđuje Kačića, kojega je, međutim, ipak uvelike prevladao, a – u svom vremenu poznata i priznata pjesnikinja – Ana Vidović slaže deseteračke stihove više u duhu folkorne romantike i namjenjuje ih – kako reče u posveti spjeva *Anka i Stanko* (Zadar, 1841.) – "ilirskim gospođama" a ne običnom puku.¹² I pedesetih godina u *Glasniku dalmatinskom* pratimo isti tip književnosti, ali sada su romantičarska nagnuća lišena naglašene nacionalne crte, a objavljuje se primjerice intimistička i pejsažna poezija Ivana Zorčića te didaktička folklorna proza. Izrastajući iz specifičnih prilika u Dalmaciji i nastojeći udovoljiti stvarnim potrebama puka toga kraja, u godinama snažnijeg razbuktavanja narodnoga preporoda u toj pokrajini, književna produkcija koja se šezdesetih i sedamdesetih godina pojavljuje u zadarskoj periodici imaće još snažniji narodnopreredni i pučkoprosvietiteljski karakter negoli u prethodnom razdoblju. Ako gledamo u cjelini književne priloge što se pojavljuju u *Zvijezdi*, u *Narodnom koledaru*, u *Narodnom listu*, zajedno sa (rijetkim) zasebnim izdanjima pojedinih djela, onda se lako uočava da je model kačićevske realističko-racionalističke prosvjetiteljske literature za taj period paradigmatički; ona je kao takva upravo svjesno odabirana i preporučivana. U toj književnoj produkciji nalazimo i tragova romantičarskih stilskih obilježja (npr. kod još aktivne Ane Vidović) te nekih prvih naznaka realizma (npr. kod Pavlinovića), ali oni su tek sporadični i ne nameću se kao prevladavajući stilski model. Uz deseteračke pjesme i folklornu prozu znatnije je još zastupljena tek prigodničarska poezija (koju je često teško odvojiti od dominantnog modela) te ponešto putopis i politička publicistika, koji

- Bih ja, al se bojim našeg oduševljenja, koje za čas plane, al se ubrzo ugasi.

- Neće, javi ih se.

- E dobro, ja ću vam želju ispuniti, a vidjet ćemo tko će pogodit. Tizim se rastadosmo.

Eto ja danas moje obećanje vršim, turam u svijet novu 'Iskru' s prvašnjim oduševljenjem, s namjerama i odlučnosti. Pa kakva je god kob stigla, moćću se bar tješiti, da sam sa Kačićeva spomenika ponio tvrdu odluku, i da sam je izvršio. Hoće li moje namjere naći dostojna odziva, to će vrijeme dokazati. (Nikola Šimić, "Uspomene i odluke", *Iskra*, Zadar I/1891., br. 1., str. 1- 2.)

¹² Po toj težnji da jezik (i ne samo jezik!) deseteračke, kačićevske poezije približi višim slojevima Ana Vidović je prethodila sličnim Pavlinovićevim nastojanjima, a njena naglašeno romantičarska nagnuća utirala su put Botičevim.

će, međutim, predstavljati značajan korak u razvoju proznog stvaralaštva. Svi ti žanrovi imali su u sebi ugrađenu – kao osnovne – pučkoprosvjetiteljsku i narodnopreporodnu svrhu i zadovoljavali su tek vrlo nisku estetsku razinu, no u graničnim žanrovima – putopisu te publicističkim člancima i govorima – ipak je zamjetno i nastojanje da se, pod utjecajem talijanske literature, progovori dotjeranim, kultiviranim jezikom i stilom, u čemu je najviše uspijevaio vrsni govornik Mihovil **Pavlinović**. Ako smo model kačićevske pučkoprosvjetiteljske, racionalističko-realističke literature istaknuli kao paradigmatki za onaj dio hrvatske književnosti koja se šezdesetih i sedamdesetih godina 19. st. njegovala u Zadru, onda s još većom preciznošću možemo istaknuti – nazovimo ga po naslovu njegova spjeva iz 1864. – Ognjištara/Prometeja Mihovila Pavlinovića kao paradigmatku ličnost tog razdoblja. Jer, Mihovil Pavlinović ne samo da je istaknuti politički vođa narodnjaka u Dalmaciji, agilni prosvjetitelj, govornik, pokretač brojnih i političkih i kulturnih akcija u Dalmaciji, graditelj mostova kulturnog i političkog, jezičnog i književnog povezivanja južne i sjeverne Hrvatske, nego je i kao književnik u sebi objedinio gotovo sve karakteristike ogranka hrvatske literature koji je u vremenu protorealizma "izrastao" u Zadru, a bio je od životne važnosti za čitavu pokrajinu koja se nacionalno preporođala: njegovo je stvaralaštvo pučko duhom i jezikom ("Piši kako puk govori" – Pavlinovićeva je geslo), ono je prožeto i nacionalnom romantikom i racionalnom tendencioznošću koja ne bježi od realnosti svoga naroda; ono je didaktičko, prosvjetnoodgojno, narodnopreporoditeljsko, ali je bar u fragmentima (ako ne i u cjelini) književno-stilski vrlo dotjerano, ponekad i iznad prosjeka onodobne hrvatske literature, posebno u putopisnoj prozi koju objavljuje u *Narodnom listu*, Šenoinu *Vijencu*, *Iskri* a kasnije je objedinjuje u knjizi *Puti* (1888.). Težeći da hrvatski jezik i književnost približi i građanskim slojevima, a ne samo "čobanima i težacima", Pavlinović je model kačićevske pučke literature podigao na višu razinu. Svoje radove objavljivao je u samostalnim izdanjima, ali isto tako i u zadarskoj (i zagrebačkoj, pa i dubrovačkoj) periodici – najčešće deseteračke pjesme, putopise, besjede; publicirao ih je u *Glasniku dalmatinskom*, u *Zvijezdi*, u *Narodnom listu*, *Narodnom koledaru*, u *Iskri*. Slično kao Pavlinović, i urednik *Iskre* Nikola Šimić smatrao je da književnost mora prvenstveno ispuniti svoju odgojnoprosvjetiteljsku i narodnopreporodnu ulogu, te je u svom časopisu formirao poseban tip tobože verističke pripovijetke u kojoj pučkim jezikom i stilom tematizira "slike iz dalmatinskog seoskog života" (*Slike i crte iz seoskog života*, Zadar, 1887.). Prozni izričaj koji je izbjegavao standard urbanizirane štokavštine, osamdesetih, a pogotovu devedesetih godina doista je zastario i ostao je tek od pokrajinske važnosti; uostalom u tom vremenu bio je dovršen proces integracije dalmatinske u središnju nacionalnu književnost. Koliko je pak takav tip proze bio potreban u specifičnim dalmatinskim prilikama, svjedoči i činjenica da je šimićevski model pripovijetke te pripovijetke bliske folklornom stvaralaštvu u zadarskoj periodici dosta zastupljen još devedesetih godina 19. st., pa čak do 1918.; primjerice u podlistku *Smotre dalmatinske* Kasandrić objavljuje čitav niz folklorističkih pripovijedaka Vida Vuletića Vukasovića, a u godinama I. svjetskog rata šimićevski tvrdih pripovijedaka Marka Vežića Jadrtovcu. (No, kažimo i to da je iz tradicije šimićevske dalmatinske proze – ma koliko ona na pragu moderne i u jeku toga stilskog razdoblja bila i više nego anakronična – ipak izniknuo vrsni pripovjedač: Dinko Šimunović.)

3. U zadarskoj je publicistici objavljeno više **prigodnih i književno-povijesnih članaka, rasprava i studija o životu i djelu Kačića Miošića te o kritičkim osvrtima na njega**; posebno je vrijedno istaknuti radove Stjepana Ivičevića u *Zori dalmatinskoj* 1846., Nikole Šimića

u *Iskri* te Petra Kasandrića u *Iskri* i *Smotri dalmatinskoj*. Stjepan Ivičević 1846. (u godini kada braća Battara nakon onog iz 1838. tiskaju i drugo izdanje *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga*) objavljuje u *Zori dalmatinskoj* dva rada o Kačiću – "Kratki životopis M. P. O. Andrije Kačića Miošića" te "Mnjenja o pjesmarici M. P. O. fra Andrije Kačića Miošića"¹³ – i u njima načine pitanja, kojima će se baviti i kasniji (ne samo) zadarski proučavatelji Kačića, posebno Šimić i Kasandrić: uz biografska, to je pitanje obrane Kačića od njegovih kritičara, prvenstveno Fortisa, Appendinija, pa i Tommasea (Lovrića Ivičević još ne spominje) – koji su smatrali da je Kačić tek (loš) sakupljač narodnih pjesama; nakon iznošenja njihova mišljenja Ivičević iznosi svoje te ponekad slikovito ali vrlo uvjerljivo odgovara: "1. Milovan (Fra Andrija) nije sakupljao pjesme, nego događaje iz Pjesamah i Pripovjedanjah, pak je otpredao od nekih događajah pjesme, tkao i krojio po omjeri pjesama pučkih /.../ 2. Milovan držao je pred očima nenaučni puk seljanski, a naučni građanski ne /.../ 3. Milovan nije izmišljao, nego iskazivao; budeći ćutjenstvo a ne znanstvo /.../ 4. Milovan gradio je suvozinom kućicu pozemljušicu za težaka s namjernim neisklesanim lesom; a ne vlasteosko nepravno prebivalište od ishitrena i izglađena lesa. 5. Milovan pjevao je uz gusle javorove strunjožične, a ne uz bukvoaguslic srebrožični."¹⁴

Te tekstove, objedinjene i nešto promijenjene, Stjepan Ivičević objavio je i 1851. kao predgovor izdanju *Razgovora ugodnoga*¹⁵ te 1861. u knjizi koju je Matica dalmatinska (tada još u formiranju) uz stotu obljetnicu smrti posvetila Kačiću – to je knjiga *Vijenac uzdarja narodnoga o. Andriji Kačić-Miošiću na stolietni dan preminutja*; u reprezentativno izdanje – koje na početku ustavnog razdoblja stoji kao program dalmatinskih narodnjaka – u taj "vijenac narodnog uzdarja" – uz Ivičevića, te veći broj narodnih pjesama – svoje priloge su "upeli" Petar Preradović, Ana Vidović, Antun Paskoje Kazali, Medo Pucić, Jovan Sundečić, Božidar Petranović i dr. Početkom iste godine i *Glasnik dalmatinski* (koji tada još nije bio autonomaški) u "Podlistku za poučavanje i zabavu" objavljuje "Besiedu na stogodnji izhodnji dan otca Andrije Kačića. pjesnika i učitelja pučkog" koju je Pavlinović održao u Makarskoj.¹⁶ Besjeda, mogli bismo kazati pohvala Kačiću, izrečena pavlinovićevski temperamentno, zanosno je ukazivala na Kačića kao na sudbinsku prekretnicu u životu naroda: "Zato mojoj namjeri dovoljno je napomenuti, kao što i vas uvjeriti, da je Fra Andrija Kačić nešto više od ugodnog' pjesmara: dapače jedan od onih rijetkih ljudi, koje providjenje na stolietja stvara, kada hoće da spasi koi narod."¹⁷ Kačić se prepoznaje kao narodni bard, "novi David" koji je pjevajući "uza svoje gusle" izveo svoj narod "na pogled obećane zemlje", a taj "pogled na obećanu zemlju" hrvatskim se preporoditeljima – u Dalmaciji (i u čitavoj Hrvatskoj) početkom ustavnog razdoblja ponovno "širom rastvarao"; i zato je Pavlinović odlučan u iskazivanju namjere da se Kačićevo djelo nastavi i nadogradi: "[...] Nećeš ti više, ne, zabavljati odmore samih 'težaka i čobana', neće se tebi utiecati samo seosko dietešće. Mi ćemo tebe posaditi na zlatne stubove, naše srce i jezik naš biće ti zlatne police, i ti ćeš nam začinjati gospodske

¹³ Stjepan Ivičević, "Kratki životopis m. p. o. Andrie Kačića Miošića", *Zora dalmatinska*, Zadar, III/1846., br. 12, str. 92-93.; "Mnjenja o pjesmarici m. p. o. fra Andrie Kačića Miošića", *ibid.*, br. 13, str. 101-102.

¹⁴ "Mnjenja...", *op. cit.*, str. 102.

¹⁵ To je treće zadarsko, Battarino izdanje (od samih izdavača naznačeno kao drugo).

¹⁶ Mihovil Pavlinović, "Besieda na stogodnji izhodni dan otca Andrije Kačića, pjesnika i učitelja pučkog", *Glasnik dalmatinski*, Zadar, XIII/1861, br. 4, str. 6-7.

¹⁷ *Ibid.*, str. 6.

sastanke.[...]"¹⁸ Slično oduševljenje Kačićem iskazuje i Nikola Šimić u više radova u *Iskri* ("Za Kačića", "Kačić", "Kačić prema hrvatstvu i srpstvu", "Fra Andrija"/maštanija/).¹⁹

Kačićem se – počevši od studije "Fra Andrija Kačić" objavljene u *Iskri* 1885. – dvadesetak godina skoro opsesivno bavio i Petar Kasandrić²⁰, osvjetljavajući sa simpatijama njegovu ličnost ("Fra Andrija Kačić", *Iskra*, 1885.), otkrivajući – nasuprot Fortisu, Lovriću, ... – vrijednosti Kačićeve pjesmarice i njenu ranu popularnost ("Kačić i njegovi kritičari", *Iskra* 1887.; "Kačićev 'Razgovor ugodni' u drugoj polovini XVIII vijeka", *Iskra* 1893. – *Smotra dalmatinska* 1902. – *Glasnik matice dalmatinske* 1903.). Uza svu studioznost, pa i znanstveni karakter njegovih radova o Kačiću, kod Kasandrića se zapaža – kao i kod Ivičevića, Pavlinovića, Šimića – naglašena emotivna privrženost Kačiću, divljenje i poštovanje prema njemu i njegovu *Razgovoru ugodnom*, koji inače smatra jednim od rijetkih knjevnih ostvarenja što "[...] imaju u sebi njeku tajanstvenu snagu koja odoljeva godinama i vjekovima, odoljeva bahatom nehajstvu učenih ljudi, dubokom mudrovanju kritičara-rušitelja, preokretima i napretku znanosti".²¹

4. Kačić se oduševljeno i s dubokim poštovanjem slavi te ističe kao uzor i ideal koji treba slijediti, na čijim temeljima – jezičnim, književnim, kulturnim, pučkoprosvieteljskim – treba graditi narodnu sadašnjost i budućnost i u ostalim, **kraćim napisima o Kačiću i njegovu djelu**, kakve u nekoliko navrata nalazimo u *Glasniku dalmatinskom* koncem pedesetih i početkom šezdesetih godina (u animiranju za proslavu stogodišnice Kačićeve smrti i prigodom proslave te obljetnice²²) te u većem broju napisa u *Narodnom listu* i *Katoličkoj Dalmaciji* te u *Smotri dalmatinskoj* koji su redovito izvještavali o događajima oko podizanja spomenika Kačiću u Makarskoj; takvog su karaktera i **najave i (rijetki) osvrti** na izdanja *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* i *Korabljice* (više je zadarskih izdanja negoli osvrti na njih!) ili na pojedine knjige njemu posvećene (primjerice u *Iskri* se 1885. pojavljuje Šimićev opsežan prikaz Ribolijeve knjige *Vjenčić Milovanu*, a znatna je pažnja posvećena i *Milovankama* Vladislava Vežića).

5. Slično je, još naglašenije, i u doista brojnim **pjesmama prigodnicama** (P. Preradovića, A. Kačića-Peke, Ivana Despota, S. Buzolića, Ante Kriletića i dr.²³) koje su nastajale povodom Kačićevih obljetnica ili pri podizanju spomenika u Makarskoj i Zagrebu (u *Glasniku dalmatinskom*, *Narodnom listu*, u *Iskri*, u *Katoličkoj Dalmaciji*). Kao što 1860. pjeva

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Njegov tekst "Kačić prema hrvatstvu i srpstvu" (*Narodni list*, 1886.) nastaje kao reakcija na knjigu Lazara Tomanovića *Fra Andrija Kačić prema srpstvu i hrvatstvu* koja je 1886. objavljena u Zadru; u hrvatskim glasilima u Zadru reakcija na to izrazito prosrpski orijentirano djelo bilo je više. Rad "Fra Andrija. (maštanija)" (*Iskra*, III/1886., br. 1, str. 3-4; br. 2, str. 12-14.) pisan je pomalo s beletrističkim ambicijama.

²⁰ O tome više vidi u: Nikica Kolumbić, "Kasandrićevo proučavanje starijih hrvatskih pjesnika" (*Hvarski zbornik*, 1976, str. 329-343) te u navedenim radovima Mladena Dorkina.

²¹ Petar Kasandrić, "Kačićev 'Razgovor ugodni u drugoj polovini XVIII. vijeka'", *Iskra*, III/1893., br. 3-4., str. 17.

²² Usp. Fra Hrvatina Gabrijela Jurišića, "Bibliografija fra Andrije Kačića Miošića", u: Stipe Botica, *Andrija Kačić Miošić*, Školska knjiga, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zbornik "Kačić", Zagreb, 2003., str. 269-319.

²³ Godine 1890. u *Narodnom listu* (br. 71, str. 1-2; br. 72, str. 1-2) kao prigodna pjesma, uz događanja oko podizanja Kačićeva spomenika, objavljen je veći ulomak iz spjeva *Milovanka* Vladislava Vežića; inače ta "pjesan u slavu starca Milovana prikazana kao ugodni razgovor narodu" objavljena je u knjizi dvije godine nakon Vežićeve smrti (Zagreb, 1896.).

Preradović, o stogodišnjici Kačićeve smrti²⁴, tako se gotovo u svim prigodnim pjesmama posvećenima "starcu Milovanu" (mahom pisanima kačićevskim desetercem) ističe svijest o tome da je "on našu slavu ovičio,/ materinski jezik sahranio"²⁵ i veliča se sudbinski značaj Kačićeva pjevanja te njegova ukorijenjenost u život "naroda slovinskoga" i integrirajuća uloga u životu toga naroda, a zanosno se - poput Preradovića u sljedećim stihovima - pjeva i o živoj ljubavi prema tom pjesniku:

*Nebo ima svietlieh zviedzicah,
Zemlja ima osvietljanieh licah;
Što su zviezde nebeskoj pučini
Svietla lica to su domovini.*

*Lice svietlo od Slovinske strane,
Naša diko, starče Milovane,
U tvom svietlu evo sto godina'
Već se sunča naša domovina.*

*Što je na zemlji živućih,
Svoga roda slavu pievajućih,
Nije rodu omililo svome,
Ko što ti si rodu Slovinskome.*

*Razgovorom tvojim ugodnime
Ugodio njemu si sasvime,
Prošasti mu raspievao tminu,
Na zabavu svo mu istinu.*

*U Dubravi slavnoj kada mile
Slavulj-ptice žubor popustile
Ti poprimi gusle javorove,
Te se spusti moru niz briegove;*

*Niz briegove i kotare ravne,
Pievajuci sve junake slavne,
I kako si opievo ih tada
Tako jošte pievaju se sada.*

²⁴ Petar Preradović, "Pisma poslanica Andriji Kačić-Miošiću na dan 14. prosinca 1860", u: *Vienac uzdarja narodnoga o. Andriji Kačić-Miošiću na stolietni dan preminutja*, Zadar, 1861.

²⁵ Izraz je preuzet iz prigodne pjesme "Na slavu Andrije Kačića-Miošića" A. Kačića-Peke (*Glasnik dalmatinski*, XIII/1861., br. 13, str. 6).

*Iz pod vedrog, nebeskoga brama
Zvuk se ori tvojih pjesama'
Jekom slave od gorah do gora',
Od jednoga do drugoga mora.*

*Uz gusle su svuda razpievane,
U pameti svuda upisane,
Svako diete uz zabavu svoju
Po gdjejoju gunda pjesmu tvoju!*

*Tvoje pieme bašća su narodna,
Svakom mila i svakom ugodna,
Cio narod po njoj kupi bilje,
Za liek bilje, za nakit kovilje*

6. Da slavno djelo slavljeno pjesnika (slavno i slavljeno ne samo u puku nego i u književno-kulturnom, intelektualnom krugu hrvatskih preporoditelja u Dalmaciji) postane još raširenije, doprinijela su višekratna zadarska izdanja *Razgovora ugodnoga* i *Korabljice* a ponešto i **publiciranje Kačićevih pjesama u zadarskoj periodici**; prvenstveno tu mislim na poseban prilog časopisa *Hrvatska* u kojemu od 1884. do 1890. izlazi Kačićeva pjesmarica; u ostaloj periodici gotovo da ih i nema (tek nešto u *Narodnom listu* 1874. i u *Katoličkoj Dalmaciji* 1887.). Može izgledati neobično da su same pjesme u zadarskim glasilima toliko cijenjena i popularizirana autora, u njima tek neznatno zastupljene, ali zapravo i nije neobično uzmu li se u obzir brojna njegova izdanja i raširenost/usvojenost u širim pučkim slojevima.

Ako gledamo kronološki, recepcija Kačića u zadarskoj periodici na hrvatskom jeziku može se pratiti od četrdesetih godina²⁶ pa do konca 19. stoljeća²⁷. Ne možemo reći da je pri tom recipientska pozornost bila konstantno usmjerena prema ovome književniku i prosvjetitelju; ona je uglavnom bila skoncentrirana u nekoliko snažnih i nešto slabijih "valova" – 1846. prigodom Battarina izdanja *Razgovora ugodnoga* (u *Zori dalmatinskoj*²⁸); oko 1860. (od 1859. do 1861.) u pripremama i proslavi stote obljetnice Kačićeve smrti; 1890./1891. oko podizanja spomenika itd. – ali zanimanje za Kačića nije ostajalo samo na razini prigodničarskoga prolaznog oduševljenja, nego je rezultiralo ozbiljnijim proučavanjem Kačića i njegova djela (Nikola Šimić, Petar Kasandrić) a sam Kačićev prosvjetiteljski i književni program postao je temeljem narodnopreporodnih procesa i jednom od glavnih integracijskih silnica oko koje su se okupili i dalmatinski "težaci i čobani" i dalmatinski intelektualci.

²⁶ Prve zadarske (i hrvatske!) novine na hrvatskom jeziku *Kraljski Dalmatin* (1806.-1810.) donosile su samo službene vijesti, obavijesti i upravno-administrativne tekstove; u njima nije bilo književnih priloga ni članaka o literaturi i književnicima, pa tako ni o Kačiću. O Kačiću se u Zadru ipak pisalo i prije pojave *Zore dalmatinske*, ali u novinama koje su publicirane na talijanskom jeziku - 1834. u *Gazzetti di Zara* (br. 56, str. 224) objavljen je članak o *Razgovoru ugodnom*. Taj je zadarski periodik, pokrenut 1832., odigrao značajnu ulogu u poticanju narodnoga preporodnog gibanja u Dalmaciji a značajnu je pažnju posvećivao narodnoj deseteračkoj poeziji (koja je dosta prevedena na talijanski) i starijim hrvatskim književnicima (usp. Valter Tomas, "*Gazzetta di Zara u preporodnom ozračju*", Književni krug, Split, 1999.).

²⁷ Zapravo sve do konca I. svjetskoga rata ne jenjava interes za Kačića, ali u ovom radu zadržavam se samo na 19. stoljeću.

²⁸ Iste godine i u zadarskom glasilu na talijanskom jeziku *La Dalmazia* publiciran je osvrt na Battarino izdanje Kačića (br. 28, str. 225-226).

LITERATURA:

Vjekoslav Maštrović, *Jadertina croatica*, I. dio, JAZU, Zagreb, 1949.

Vjekoslav Maštrović, *Jadertina croatica*, II. dio, JAZU, Zagreb, 1954.

Nikica Kolumbić, "Kasandrićevo proučavanje starijih hrvatskih pjesnika", *Hvarski zbornik*, Split, 1976., str. 329-343.

Mladen Dorkin, *Časopis "Iskra" (1884-1887, 1891-1894)* - disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1979.

Dalmacija u narodnom preporodu 1835-1848. Zbornik radova, "Narodni list", Zadar, 1987.

Zvezdana Rados, "Hrvatska književnost u *Smotri dalmatinskoj* (1888.-1918.)", Zadar, *Radovi FF u Zadru*, sv. 27(17)/1988, str. 181-194.

Zora dalmatinska. Zbornik, Matica hrvatska - Zadar, Zadar, 1995.

Malden Dorkin, *Prosudbe o književnosti i knjigama*, Matica hrvatska - Zadar, Zadar, 2002.

Stipe Botica, *Andrija Kačić Miošić*, Školska knjiga - Filozofski fakultet u Zagrebu - Zbornik "Kačić", Zagreb, 2003.

Fra Gabrijel Hrvat in Jurišić, "Bibliografija fra Andrije Kačića Miošića", u: Stipe Botica: *Andrija Kačić Miošić*, nav. dj., str. 269-319.

THE RECEPTION OF ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ IN ZADAR PERIODICALS PUBLISHED IN CROATIA DURING THE 19TH CENTURY

SUMMARY

There is an evident interest in the life and work of the writer and educator friar Andrija Kačić Miošić within the periodicals published in Croatian that came out during the 19th century in Zadar. The reason for this is that the model of Kačić's enlightening practical-educational literature proffered itself as the ideal means for achieving the Croatian national revival's goals in Dalmatia. The nineteenth century Zadar periodicals published in Croatian – beginning with *Zora dalmatinska* through *Narodni list* to *Iskra* – were emphatically revivalist and aimed at educating the folk. The reception of Andrija Kačić Miošić in these periodicals as well as in some other Zadar newspapers (in *Katolička Dalmacija* and *Hrvatska* or, for example, in the official paper *Smotra dalmatinska*) can be seen on a number of levels: 1. in the programmatic conception and in the orientation of the entire paper towards Kačić and the people – as is evident in *Zora dalmatinska* while Kuzmanić was its editor and even more emphatically in *Iskra* edited by Nikola Šimić especially during its first run; the same is true for Sundečić's *Zvijezda* and for *Narodni koledar* issued by the Central Croatian Cultural and Publishing Society – or at least for one of its parts, most frequently its feuilleton (*Narodni list*, *Smotra dalmatinska* and others); 2. in the dominant literary model of these periodicals (the model of Kačić's realistic-rationalistic enlightenment literature is literally paradigmatic); 3. in the numerous literary-historical and occasional articles, discussions and studies devoted to the life and work of Kačić Miošić and in critical reviews of his writings (it is especially worthwhile to underline the works by Stjepan Ivičević in *Zora dalmatinska*, by Nikola Šimić in *Iskra* and by Petar Kasandrić in *Iskra* and *Smotra dalmatinska*); 4. in reviews of the editions of Kačić's work or individual publications devoted to him (for example in *Iskra* Ribol's work *Vjenčić Milovanu*, 1885); 5. in poems written on the occasion of Kačić's different anniversaries or when monuments were erected (in *Narodni list*, in *Iskra*); 6. in the publication of Kačić's poems (*Narodni list*, *Hrvatska*).

KEY WORDS: *Kačić Miošić, periodicals, reception, Zadar.*